

Memorandum

o potrebe zavedenia zdravotníckej terminológie

Profesijné organizácie Slovenská lekárska komora, Slovenská lekárska spoločnosť, spoločne s občianskymi združeniami Za slovenské lekárske názvoslovie a ProRec centrum Slovensko sa v zmysle článku 12 Štatútu MZ SR o spolupráci so združeniami občanov obracajú na Ministerstvo zdravotníctva SR s požiadavkou potreby utvoriť štandardnú zdravotnú terminológiu.

V súvislosti s prudkým rozvojom zdravotníckej informatiky a úlohami rezortu stanovenými koncepciou informatizácie zdravotníctva sa v súčasnosti stáva jednou z jeho naliehavých úloh **kodifikácia národnej terminológie**. Slovenské lekárske názvoslovie sa stáva limitujúcim faktorom informatizácie zdravotníctva a rozhodujúcou podmienkou dorozumenia a spolupráce medzi členskými krajinami Európskej únie (projekt European Patients Smart Open Services, epSOS).

V súčasnosti existuje jediný medzinárodne akceptovaný terminologický systém, ktorý zahŕňa komplexne celé zdravotníctvo vrátane špecializácií a rôznych činností súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti. Týmto systémom je **systemizovaná nomenklatúra medicíny** (Systematized Nomenclature of Medicine, Clinical Terms, SNOMED CT). Preklad tejto nomenklatúry umožní štandardizáciu termínov, ich sémantickú jednoznačnosť a medzinárodnú zrozumiteľnosť zdravotných informácií vrátane zdravotných záznamov naprieč jednotlivými medicínskymi odbornými, zdravotníckymi prostrediami a hranicami krajín. Je to odborne náročná úloha, ktorá si vyžaduje podporu a koordináciu zo strany Ministerstva zdravotníctva SR.

Dole podpísané strany si uvedomujú potrebu, zodpovednosť ako i jedinečnú príležitosť, v realizácii programu eHealth, napomôcť slovenskému zdravotníctvu ako celku zavedením jednotnej kodifikovanej klinickej terminológie SNOMED CT. Práve preto ponúkajú ústretovosť pri napĺňaní týchto cieľov a dávajú k dispozícii svoje odborné skúsenosti, vedomosti a ľudské zdroje a zdvorilo žiadajú o súčinnosť Ministerstva zdravotníctva SR.

V Bratislave 17. septembra 2009

Slovenská lekárska komora
m. prof. MUDr. Milan Dragula, PhD.
Prezident SLK

Slovenská lekárska spoločnosť
prof. MUDr. Peter Krištúfek, CSc.
Prezident SLS

OZ ZSLN
prof. MUDr. Milan Pavlovič CSc.
Predseda OZ ZSLN

OZ ProRec
MUDr. Oskár Kadlec, CSc.
Predseda OZ ProRec

Návrh na zriadenie Terminologickej komisie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky

Obsah

1. Zdôvodnenie návrhu
2. Poslanie terminologickej komisie MZ SR
3. Najbližšie úlohy terminologickej komisie
4. Návrh systému správy terminológie
5. Návrh na zloženie terminologickej komisie
6. Návrh Štatútu terminologickej komisie MZ SR

1. Zdôvodnenie návrhu

Občianske združenie Za slovenské lekárske názvoslovie v zmysle článku 12 Štatútu MZ SR o spolupráci so združeniami občanov sa obracia na Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky (MZ SR) s návrhom zriadiť terminologickú komisiu pri MZ SR (TK MZ SR).

Zdravotnícka terminológia je organizovaný súbor termínov používaný v oblasti zdravotníctva. Je to sústava termínov (odborných názvov), ktorá zahŕňa terminológie jednotlivých odborov medicíny a oblastí zdravotníctva – inštitúcií a zdravotnej a sociálnej starostlivosti. Vďaka svojej systematickej štruktúre môžu terminológie tvoriť základ pre organizáciu poznania. **Terminológia patrí preto k jedným z hlavných atribútov a determinantov rozvoja každej vedy.**

Paradoxným javom je, že terminológia ako vedná disciplína zaznamenáva **najväčší útlm za ostatných 20 rokov** práve v období akcelerovaného vývoja spoločnosti (nová politicko-administratívna terminológia po roku 1989, nový životný štýl, vstup Slovenska do európskych štruktúr), poznania a vzniku nových vedných disciplín. Osobitne prudký rozvoj prekonáva medicína a v nej sa aj najvýraznejšie odráža absencia odbornej starostlivosti o terminológiu.

Pozoruhodná je skutočnosť, že už rok po vzniku Jazykovedného ústavu SAVU a terminologického oddelenia, ktoré viedol J. Horecký, roku 1951 pracovalo u nás **dvadsaťjeden terminologických komisií**. Výsledkom intenzívnej terminologickej práce bolo ustálenie základnej terminológie mnohých odborov. Jej výsledky sa publikovali vo forme terminologických slovníkov, ktorých vyšlo vyše tridsať. V Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV sa napr. r. 1984 zredigovalo 129 československých štátnych noriem. Na zavádzaní schválených termínov do praxe sa zúčastňovala edičná činnosť viacerých vydavateľstiev (Alfa, Obzor, Osveta, Príroda, Veda). Objem tejto práce mal skôr vzostupný trend.

V súčasnosti u nás reálne pracuje sotva **päť terminologických komisií**: Názvoslovná komisia pri Úrade geodézie, kartografie a katastra SR, TK pri Úrade pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo SR, TK pri ministerstve vnútra a TK pri ministerstve životného prostredia. Okrem toho pracuje aj terminologická komisia na Slovenskom ústave technickej normalizácie, ktorý vydáva všeobecné záväzné technické normy a medzi nimi aj terminologické normy. TK pri Ministerstve školstva a Ministerstve pôdohospodárstva SR, ktorá sa zriadila r. 1997, svoju činnosť už prerušila.

Nové objavy sa verbalizujú v angličtine. Pritom nejde ani tak o skutočnú angličtinu ako o dorozumievací kód (Gaudin, 2002, cit. Levická 2005), čím sa utvára istý druh **odborného bilingvizmu**. Naproti tomu istá miera synonymie vyplýva z potrieb odlišných komunikačných

situácii, v ktorých sa jednotlivé varianty uplatňujú. Jeden sa napríklad používa **v odborných kruhoch a písomných dokumentoch** a druhý v **bežnej komunikácii medzi lekárom a pacientom**, ktorý prechádza na celú spoločnosť a aj do všeobecnej lexiky najmä prostredníctvom médií (napríklad – *choroba šialených kráv; bovinná spongiformná encefalopatia (BSE), Bovine Spongiforme Encephalopathie*)(Levická, 2005).

Preto treba rozlišovať medzi **terminológiou** – súhrnom odborných názvov v oblasti medicíny a zdravotníctva ako celku a **názvoslovím** – súhrnom hovorových, „ľudových“ názvov. Od terminológie a názvoslovia treba odlišovať **nomenklatúru** – názvoslovie systematických jednotiek, sústavu názvov určitej disciplíny (odboru), ako aj **ontológií** – sústavy pojmov definovaných ich vzťahmi s inými pojmami.

Terminologická nejednotnosť sťažuje prístup k vedeckým poznatkom, komplikuje komunikáciu aj vo vedeckých kruhoch a má celkový negatívny vplyv aj na ekonomiku. **Rozkolísanosť terminologických sústav** sa týka najmä: **1.** komunikácie medzi lekármi (vnútroodborovej, medziodborovej, medzinárodnej); **2.** komunikácie medzi lekárom a pacientom; **3.** vzdelávania (výučby študentov medicíny, ďalšieho vzdelávania lekárov, edukácie pacientov); **4.** výskumu a publikačnej činnosti; **5.** prekladateľskej činnosti.

Štandardizácia terminológií, t. j. proces ustáľovania termínov, má zohľadňovať rôzne komunikačné potreby ich používateľov. Vďaka nej sa **minimalizuje terminologický chaos**. **Striktná normalizácia**, t. j. činnosť, pri ktorej sa z **viacerých synonym jedno „kanonizuje“ a ostatné „exkomunikujú“**, by totiž neprinesla skutočnú unifikáciu terminológie (Guespin, 1993, cit. Levická 2005). Prax ukazuje, že široká verejnosť oficiálne schválené termíny vždy neprijala.

Osobitný význam v **ére informačných a komunikačných prostriedkov**. nadobudla štandardizovaná nomenklatúra medicíny a k problému unifikácie termínov pristupujú problémy s všeobecnou, zrozumiteľnosťou – **sémantickou interoperabilitou naprieč odborom, krajinám a zdravotníckym prostrediam**. Vzhľadom na to, že počítač nerozumie ľudskej reči (prirodzenému jazyku), **interakcia človek–stroj–človek** je možná len v prípade existencie kódovaných termínov. Navyše treba preklenúť sémantickú medzeru medzi ľudským jazykom (terminológiou, resp. ontológiou) a informačným modelom, ktorá sa rieši archetypmi a templátmi.

Na tieto účely slúži Systemizovaná nomenklatúra medicíny – klinická terminológia (**SNOMED CT®**) ako univerzálny medzinárodný štandard. Poskytuje jednotný, univerzálny jazyk, ktorý umožňuje konzistentný spôsob získavania, zhromažďovania a výmenu dát s rôznymi klinickými odvetvami, ku ktorým patrí ošetrovatelstvo, klinická medicína, laboratória, lekárne i veterinárna medicína. Ako klasifikačný systém sa používa už vo vyše 40 štátoch.

O vedecký výskum a zvyšovanie kultúry jazyka sa podľa zákona stará štát. Preto sa **Uznesením Vlády Slovenskej republiky č. 399 z 3. júna 1997** a Vládou SR **Koncepciou starostlivosti o štátny jazyk SR 14. februára 2001** uložilo zriadiť takúto komisiu bola všetkým ministerstvám uložená, pričom dohľadom nad dodržiavaním uvedeného zákona NR SR o štátnom jazyku bolo poverené Ministerstvo kultúry. Táto úloha sa však nenachádza medzi hlavnými úlohami MZ v Štatúte MZ ani v Štatúte Rady MZ SR pre informatiku a štatistiku z 26. novembra 2006.

Utváranie terminologických komisií vyplýva zo **zákona NR SR č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov**, podľa ktorého sa štát stará o vedecký výskum v oblasti rozvoja štátneho jazyka a zvyšovanie jazykovej kultúry. V súlade s tým je aj uznesenie NR SR z 30. júna 2009 o zmene a doplnení tohto zákona.

Uznesením vlády SR č. 399 z 3. júna 1997 sa ministerstvám a ostatným ústredným orgánom štátnej správy uložilo v ich pôsobnosti utvoriť **terminologickú komisiu**.

Vo februári 2001 predložilo Ministerstvo kultúry SR vláde Slovenskej republiky **Koncepciu starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky**. Vláda SR na svojom rokovaní **14. februára 2001 schválila predloženú koncepciu** a prijala uznesenie, ktorým ukladá jednotlivým ministrom a predstaviteľom ostatných ústredných orgánov štátnej správy zabezpečiť realizáciu koncepcie v oblasti príslušnej rezortnej pôsobnosti a prijať účinné opatrenia na podporu rozvoja slovenského jazyka.

V oblasti terminológie je v zmysle uvedenej koncepcie prvoradou úlohou **vybudovať banku termínov** a sprístupniť ju v elektronickej podobe. Je to finančne i personálne náročná úloha, ktorá si vyžaduje medzirezortnú spoluprácu. Najlepšie odborné predpoklady na budovanie banky dát má jazykovedný ústav. Databáza z oblasti technickej normalizácie sa tvorí aj v Slovenskom ústave technickej normalizácie.

Ďalej treba oživiť činnosť **terminologických komisií** (uznesenie vlády SR č. 399 z 3. júna 1997) pri ministerstvách a ostatných ústredných orgánoch štátnej správy (môžu vznikáť aj na ústredných orgánoch iných organizácií, pri vysokých školách a pod.). V každej terminologickej komisii musí pracovať **jazykovedec** vymenovaný jazykovedným ústavom. Niektoré terminologické komisie pracujú veľmi aktívne, napr. výsledkom činnosti terminologickej komisie pri ministerstve vnútra sú viaceré čiastkové súpisy odborných termínov. V mnohých oblastiach sa intenzívne pociťuje nedostatok terminologických slovníkov.

Zriadenie terminologickej komisie je v súčasnosti osobitne naliehavé preto, že bude ako jediná plniť významnú funkciu odbornej autority pri preklade univerzálnej medzinárodnej terminológie SNOMED CT®.

2. Poslanie terminologickej komisie MZ SR

TK MZ SR je odborný poradný orgán ministerstva a jeho **poslaním** je:

- vypracovať pravidlá na ustáľovanie, úpravu a používanie slovenskej odbornej terminológie
- zabezpečovať uplatňovanie týchto zásad a zjednocovať odbornú terminológiu
- podávať odborné stanoviská, vysvetlenia a správy o terminologických otázkach rezortným a mimorezortným orgánom, organizáciám, inštitúciám, právnickým osobám a fyzickým osobám
- navrhovať znenie a definície nových termínov a revíziu zastaraných termínov a definícií
- schvaľovať odborné termíny a definície, ktoré predkladajú jednotlivé sekcie TK
- zabezpečovať vydávanie terminologických slovníkov z odborov, ktoré zatiaľ terminologické slovníky nemajú
- zabezpečovať publikovanie štandardizovaných odborných termínov a definícií na webovej stránke a v tlači
- poskytovať poradenskú a konzultačnú službu v oblasti svojej pôsobnosti
- spolupracovať s odbornými jazykovednými pracoviskami (Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Slovenská národná knižnica) a s inými terminologickými komisiami.

Úlohou TK MZ SR je aj prispieť k tvorbe **terminologickej databázy** (TDB) ako komplexného súboru informácií o termínoch z oblasti medicíny a zdravotníctva uloženého na počítačových médiách. Súbor spojený s programovým vybavením **umožňuje aktualizovanie a modifikáciu informácií** (Machová, 1995). TDB má oproti klasickým, papierovým slovníkom veľký potenciál

prispiet' k ustáleniu nových termínov a terminologických sústav vďaka neustále sa zvyšujúcemu počtu jej používateľov medzi širokou verejnosťou, či už prostredníctvom internetu alebo nosičov CDROM a stať sa tak „**virtuálnou normou**“ (Sager, 1990). Je oveľa efektívnejšia než akékoľvek oficiálne normy alebo vyhlášky a zároveň je jediným účinným nástrojom na ovplyvňovanie tvorby a používania termínov, pričom optimálne riešenie predstavuje **vybudovanie jednej hlavnej, reprezentatívnej databázy pre medicínu a zdravotníctvo**.

Výhodou TDB je: **1. centralizácia** dostupných informácií o termínoch; **2. možnosť popularizácie a šírenia** štandardizovanej terminológie; **3. flexibilita** (kontinuálna starostlivosť a aktualizácia); **4. utvorenie platformy** na dosiahnutie **konsenzu** medzi jednotlivými odborníkmi a lingvistami, ako aj používateľmi termínov.

3. Najbližšie úlohy terminologickej komisie MZ SR

V súvislosti s prudkým rozvojom zdravotníckej informatiky a úlohami rezortu stanovenými koncepciou informatizácie zdravotníctva sa v súčasnosti stáva jeho najnaliehavejšou úlohou **kodifikácia národnej terminológie**. Slovenské lekárske názvoslovie sa stáva limitujúcim faktorom informatizácie zdravotníctva a rozhodujúcou podmienkou dorozumenia a spolupráce medzi jednotlivými zdravotníckymi prostrediami naprieč zdravotníckymi pracoviskami a hranicami členských krajín Európske únie.

Pri realizácii úloh informatizácie zdravotníctva kľúčovú úlohu má **preklad univerzálnej ontológie medicíny – SNOMED**. Umožní sa tým medzinárodná komunikácia aj pri pripravovanej elektronickej zdravotnej dokumentácie e-Health a ďalších úloh.

Za najnaliehavejšie úlohy v oblasti slovenského lekárskeho názvoslovia považujeme:

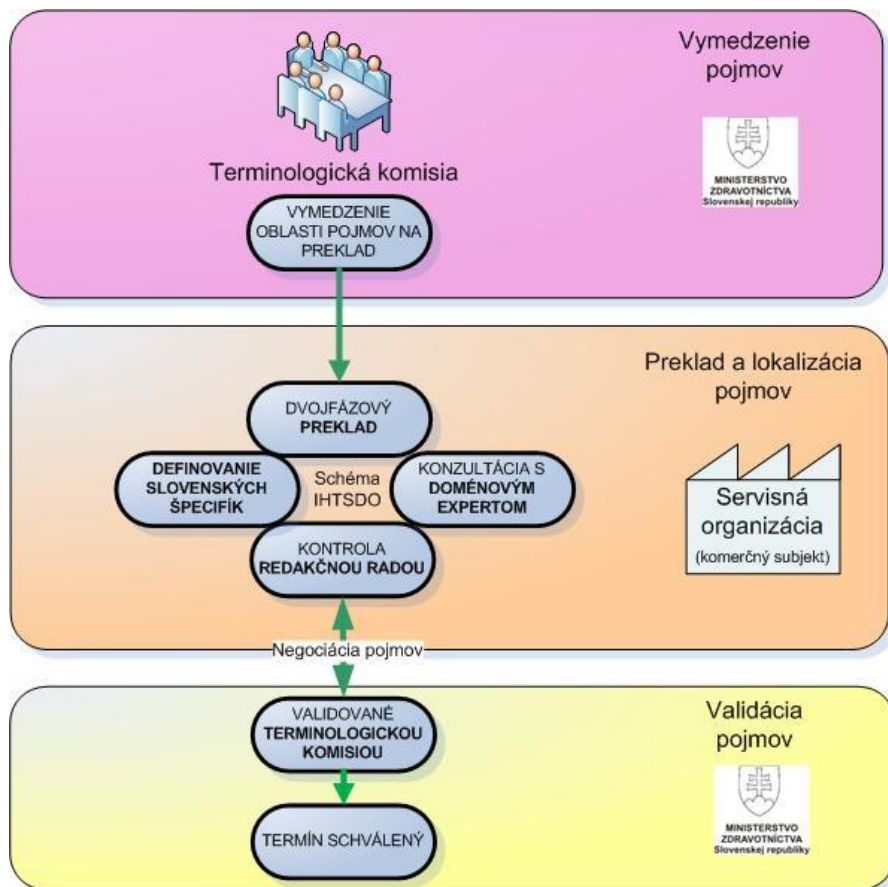
- a) zriadenie TK MZ SR a ustanovenie do funkcie jej predsedu, podpredsedu, tajomníka a členov
- b) schválenie návrhu štatútu TK MZ SR
- c) zriadenie subkomisíí a sekcií TK MZ SR pre jednotlivé disciplíny medicíny a odbory zdravotníctva vrátane jazykovednej subkomisie
- d) vypracovanie smerníc na tvorbu slovenského názvoslovia
- e) vypracovanie smerníc na preklad SNOMED CT®
- f) edíciu zdrojov slovenského lekárskeho názvoslovia (slovníky, lexikóny, encyklopédie, podpora národného projektu budovania Národného korpusu slovenského jazyka)
- g) utvorenie webovej stránky pre účely TK MZ SR ako platformy na komunikáciu a diskusiu o názvoslovných otázkach, ako aj na priebežné publikovanie informácií o činnosti komisie

4. Návrh systému správy terminológie v zdravotníctve

Na preklade SNOMED CT® sa zúčastňuje TK MZ SR a servisná organizácia. Proces prekladu SNOMED CT® má tri etapy: **1. vymedzenie pojmov; 2. preklad a lokalizácia pojmov; 3. validácia pojmov**.

Oblasť pojmov určených na preklad a jednotlivé etapy definuje zadávateľ (MZ SR), preklad realizuje servisná organizácia (komerčný subjekt), ktorú na základe konkurzného pokračovania určí po vyjadrení TK MZ SR. Prekladateľská servisná organizácia pozostáva z tímu prekladateľov, doménových expertov (odborníkov z rozličných disciplín medicíny a oblastí medicíny), lokalizačného tímu a redakčnej rady, pričom rešpektuje smernice Medzinárodnej organizácie pre vývoj štandardov zdravotníckej terminológie (International Health Terminology Standards Development Organization, IHTSDO). Proces vlastného prekladu je dvojfázový a

navyššie podlieha vnútornej kontrole redakčnou radou. Po schválení pojmov a ich validácii terminologickou komisiou MZ SR (ktorej členmi sú aj jazykovedci) sa termín pokladá za schválený (obr. 1).

Obr. 1. Základný opis systému a správy terminológie

5. Návrh zloženia terminologickej komisie MZ SR

Redakčná rada

Predseda: prof. MUDr. Milan Pavlovič, CSc.

Podpredseda: doc. MUDr. Anna Holomáňová, PhD

Tajomník: MUDr. Oskár Kadlec, CSc.

Členovia redakčnej rady

PhDr. Mária Bujalková, CSc., prof. MUDr. Ivan Ďuriš, DrSc., Mgr. Jana Levická, PhD, PhDr. Katarína Martinková, prof. MUDr. Dušan Meško, CSc., doc. PhDr. Ľudmila Ozábalová, PhD, doc. PhDr. František Šimon, CSc.

Členovia terminologickej komisie

doc. MUDr. Kamil Belej, CSc., prof. MUDr. Jozef Bilický, CSc., doc. Daniel Böhmer, PhD, RNDr. Luboš Danišovič, PhD, prof. MUDr. Štefan Galbavý, PhD, prof. MUDr. Peter Gavorník, CSc., doc.

MUDr. Jozef Glasa, CSc., prof. MUDr. Karol Holomáň, CSc., doc. MUDr. Marián Holomáň, CSc., doc. MUDr. Ján Chandoga, PhD, MUDr. Michaela Kostičová, PhD, prof. MUDr. Štefan Krajčík, CSc., prof. MUDr. Elena Elena Kukurová, CSc., prof. MUDr. Tibor Marček, CSc., doc. PhDr. Alojz Nociar, CSc., doc. MUDr. Daniela Ostatníková, CSc., doc. Vojtech Ozorovský, CSc., prof. Ľudmila Podracká, CSc., prof. MUDr. RNDr. Rudolf Pullmann, PhD, prof. MUDr. Ivan Schréter, PhD, prof. Ing. Vít Šajter, CSc., prof. MUDr. Ladislav Turecký, CSc.

6. Návrh Štatútu terminologickej komisie MZ SR

Čl. 1

Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky zriaďuje terminologickú komisiu (ďalej len „komisia“) ako svoj odborný poradný orgán, ktorý sleduje, ustalaťuje a obohacuje slovenskú terminologickú sústavu patriacu do jeho pôsobnosti, na vykonanie zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Čl. 2

Komisia v rámci svojej pôsobnosti najmä

- a) uplatňuje zásady na ustalaťovanie, úpravu a používanie odborných termínov,
- b) podáva odborné stanoviská, vysvetlenia a správy o terminologických otázkach rezortným a mimorezortným orgánom, organizáciám, inštitúciám, právnickým osobám a fyzickým osobám,
- c) rieši otázky spojené s určovaním zásad na ustalaťovanie, úpravu a používanie odbornej terminológie v slovenskom jazyku,
- d) zabezpečuje publikovanie štandardizovaných odborných termínov,
- e) spolupracuje s odbornými jazykovednými pracoviskami, najmä s Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV ako odborným vedeckým pracoviskom s kodifikačnou pôsobnosťou v oblasti jazyka a s inými terminologickými komisiami.

Čl. 3

- (1) Komisiu tvorí predseda, podpredseda, tajomník a členovia.
- (2) Členov komisie vymenúva a odvoláva minister zdravotníctva na dva roky.
- (3) Jedného člena komisie (terminológa) navrhuje Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV.
- (4) Na prerokovanie špeciálnych alebo sporných otázok sa môžu prizvať odborní poradcovia, pracovníci odborných a vedeckých pracovísk.
- (5) Komisia zriaďuje tri subkomisie, jazykovednú subkomisiu, subkomisiu pre teoretické odbory a subkomisiu pre klinické odbory medicíny, ktoré sa ďalej členia na sekcie. Komisia metodicky usmerňuje činnosť subkomisíí a v spolupráci s nimi rieši špecifické problémy jednotlivých odborov medicíny.

Čl. 4

- (1) Predseda

- a) zodpovedá za činnosť komisie ministromi alebo vedúcemu ústredného orgánu štátnej správy,
- b) riadi činnosť komisie a zodpovedá za prácu subkomisií,
- c) zvoláva a vedie rokovanie komisie,
- d) potvrdzuje správnosť zápisov z rokovania komisie.

(2) Predsedu počas jeho neprítomnosti zastupuje podpredseda.

Čl. 5

(1) Výkonným členom komisie je tajomník.

(2) Tajomník zabezpečuje organizačné, technické a administratívne práce týkajúce sa činnosti komisie.

(3) Tajomník vykonáva dokumentačnú (archívnu) činnosť a jeden exemplár schválených termínov, prípadne terminologických súpisov zasiela Jazykovednému ústavu Ľ. Štúra SAV.

Čl. 6

(1) Členovia komisie

- a) podávajú návrhy na program rokovaní komisie, ako aj na celkovú náplň jej činnosti,
- b) vyjadrujú sa k predloženým materiálom,
- c) plnia úlohy, ktorými ich poverila komisia.

(2) Komisia priebežne informuje širokú verejnosť o výsledkoch svojej práce.

Čl. 7

(1) Komisia sa schádza podľa potreby, najmenej však dva razy do roka.

(2) Z rokovania komisie a subkomisií sa vyhotovuje zápisnica, v ktorej sa uvedie účasť členov, priebeh rokovania, prijaté uznesenia, schválené termíny a ich definovanie.

(3) Uznesenia sú platné, ak za ich prijatie hlasovala väčšina prítomných členov komisie.

Čl. 8

(1) O sporných prípadoch rozhoduje koordinačná terminologická komisia.

(2) Koordinačnú terminologickú komisiu a jej štatút v prípade potreby ad hoc utvorí Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV v spolupráci s príslušnými inštitúciami.

Čl. 9

(1) Členstvo v komisii a subkomisiách je čestné a nezastupiteľné.

(2) Za práce osobitne vyžiadané od členov komisie a subkomisií, ako aj ďalších expertov sa môže poskytnúť odmena podľa Zákonníka práce v jeho platnom znení.

(3) Náklady spojené s činnosťou komisie a subkomisií hradí MZ SR zo svojho rozpočtu.

